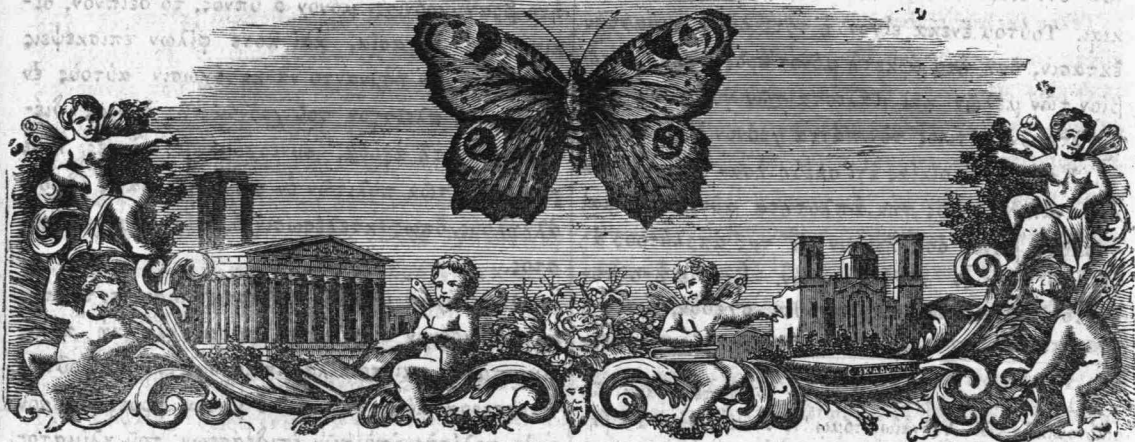

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΑΙΤΕΧΝΙΑ, ΗΟΙΚΙΑ.

ΤΟΜΟΣ Δ' | 15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1866.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 93.

ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΙΝΑ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙ

ΚΑΙ ΕΡΓΑ ΑΥΤΩΝ.

Ὁ βίος τῶν ἡμετέρων προγόνων ἦτο μὲν πλήρης ἡδονῶν καὶ χαρῶν, ὡς σύμφωνος τῇ φύσει, ἀπλοῦς καὶ ὅλως ἀπέριττος, ἐστερεῖτο ὅμως καὶ τιμῶν, ἅτινα ἔχει ὁ τῶν νεωτέρων ἕνεκα τῆς ἐν τῷ αὐτῷ συμβιώσεως τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος γένους. Ἐπειδὴ τῶν Ἑλλήνων οἱ νομιζόμενοι μάλλον κοινωνικοὶ καὶ πλέον ἀρεσκόμενοι εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν τῆς φύσεως ἀγαθῶν, οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ὅλως χωρισμένοι ζῶντες ἀπὸ τοῦ γυναικείου φύλου, τὸ ὅποιον εἶχον καταδικάζει εἰς φυλακὴν τρόπον τινα ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ μακρὰν ἐτήριον ἀπὸ τῆς ὀφσεως τῶν ἀνδρῶν, δὲν ἠδύναντο διὰ τοῦτο νὰ ἔχωσι πείραν καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, ἅτινα παρέχει τοῖς ἀνθρώποις ὁ οἰκιακὸς βίος διὰ τῆς συμβιώσεως ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Τούτου ἕνεκα ἔμενον αὐτοῖς ἐν μέρει ἀγνωστοὶ αἱ ἐν τῷ οἴκῳ μεταξὺ φίλων καὶ γνωρίμων διασκεδάσεις καὶ ἡ εὐάρεστος τοῦ χρόνου τριβή, ἧς ἔχουσιν οἱ γῦν ἐν

πολλαῖς τοῦ βίου περιστάσεσι καὶ ἰδίως ἐν ταῖς μακραῖς τοῦ χειμῶνος ἐσπερίδαι, συζῶντες καὶ συνουθιμοῦντες μετὰ τῶν οἰκείων καὶ φίλων ἑκατέρου φύλου. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἑλληνικὴ οἰκία ἦτο διηρημένη εἰς δύο μέρη, ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων χωρισμένα. Τὸ ἐν τούτων, τὸ παρὰ τὴν ὁδόν, ἦτο χρήσιμον εἰς τοὺς ἀνδρας, ἀπ' ὧν καὶ ἀνδρῶν ἐκαλεῖτο, εἰς δὲ τὸ ἕτερον, τὸ ὀπισθεν καὶ μακρὰν τῆς ὁδοῦ κείμενον, κατῴκουσιν αἱ γυναῖκες, γυναικωνίτης διὰ τοῦτο λεγόμενον. Καὶ ἄλλως δέ, ἐπειδὴ οἱ ἄνδρες τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου διέτριβον ἐκτὸς τῆς οἰκίας, αἱ ἐν τῇ πόλει οἰκίαι ἦσαν, ἐν τοῖς χρόνοις τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀμῆς τοῦλάχιστον, μικραὶ, ἀπλαῖ καὶ χρήσιμοι μόνον πρὸς τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας, τὴν καθημερινὴν διαίτην τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῶν. Ἡ τῶν Ἀθηνῶν πόλις, ἡ πλουσία καὶ μεγάλη τῆς Ἑλλάδος πόλις, αὐτὴ μὲν ἦτο, κατὰ τι σωζόμενον ἀπόσπασμα τοῦ εἰς διακροχον κοινῶς ἀποδιδόμενου βίου Ἑλλάδος, ἔρηρὰ πᾶσα, οὐκ εὐνδρος, καθὼς ἐρρυμοτομημένη διὰ τὴν ἀρχαιότητα, αἱ δὲ πολλαὶ τῶν οἰκιῶν εὐτελεῖς, ὀλιγαὶ δὲ χρήσιμοι. Ὄθεν καὶ αἱ μείζονες καὶ λαμπρότεραι οἰκίαι τῶν Ἀθηνῶν εἶχον ἀξίαν οὐχὲν ἀνωτέρων τῶν 120 μῶν, ἤτοι 12.000 δραχμῶν κατὰ τὰς σωζόμενας τῶν ἀρχαίων μαρτυ-

ρίζ (1)· διότι αἱ πλείους αὐτῶν ἦσαν ἴσως, ὡς δύναται τις εἰκάσαι ἐκ τῶν Δημοσθένους λόγων παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν βίῳ τοῦ ῥήτορος τούτου (κεφ. 41), ἐκ πλίνθων (2), οἷαι ἦσαν πρότερον καὶ νῦν ἔτι εἰσὶν αἱ τῶν πενεστέρων Ἀθηναίων οἰκίαι. Τούτου ἕνεκα εἶχεν ἡ τότε οἰκία τοσαύτην ἔκτασιν, ὅση ἦτο ἀρκετὴ μόνον πρὸς τὸν ἐν αὐτῷ βίον τῶν μελῶν καὶ μάλιστα τῶν γυναικῶν καὶ θυγατέρων, αἵτινες τὸν πάντα χρόνον ἔζων ἐν αὐτῇ. Καὶ τὰ τῆς οἰκίας ἔτι σκευὴ ἦσαν ὀλίγα, λιτὰ καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν ἀπλότητα αὐτῆς (3), καὶ τοσαῦτα μόνον ὅσα ἤρουν εἰς τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας τῶν ἐν αὐτῇ ζώντων. Ἐτι δὲ ἦτο τοσοῦτον κεκλεισμένη πανταχόθεν σχεδόν, ὥστε ἡ

πρὸς τὰ ἔξω καὶ τὰ μακρὰν θεὰ ἢ ὄλως ἔλειπεν ἢ ἦτο λίαν περιορισμένη. Ὅσον δὲ αἱ γυναῖκες κατ' ὀφειλὴν καὶ ἀνάγκην διήγον πάντα τὸν βίον κατάκλειστοι οὔσαι διὰ παντός ἐν τῷ γυναικωνίτιδι, τοσοῦτον ἢ ἐν οἴκῳ διατριβῇ τῶν ἀνδρῶν ἦτο βραχυχρόνιος, μόνον ὁ ὕπνος, τὸ δεῖπνον, οἰκιακὴ τις ἐργασία, καὶ ποτε φίλων ἐπισκέψεις καὶ συγγενῶν ἠδύναντο νὰ κατέχωσιν αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. Τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου τῆς ἡμέρας διέτριβον ἐν τῇ ἀγορᾷ, συνερχόμενοι πάντες ἢ οἱ πλείστοι τῶν πολιτῶν ἐν τῷ αὐτῷ, ὅπως ἴδωσιν ἀλλήλους, ὅπως ἐκτελέσωσιν ὅ,τι ἔργον εἶχεν ἕκαστος.

Ὅπως ὅμως μάλλον εὐαρέστως διάγωσι τὸν τῆς ἀργίας χρόνον οἱ πολῖται, πᾶσα ἑλληνικὴ πόλις εἶχε πολλὰ καὶ ποικίλα καθιδρύματα, καὶ οὕτως πρερσκευασμένα, ὥστε οὐ μόνον προσφύλασσαν τοὺς πολίτας ἀπὸ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ κλίματος ἐν καιρῷ θέρους καὶ χειμῶνος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέσα τῆς ἀναπαύσεως καὶ τέρψεως παρεῖχον αὐτοῖς ἀφθονα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοιαῦτα ἦσαν ἀναγκαῖα στοιχεῖα καὶ συστατικὰ πάσης ἑλληνικῆς πόλεως, ὁ Πυσανίας (ἐν τοῖς Φωκικοῖς 40, 4, 4) διατάζει ἂν πρέπει νὰ ὀνομάσῃ πόλιν τοὺς Πανοπέας, διότι δὲν εἶχεν ἀρχεῖα, γυμνάσιον, θέατρον, ἀγορὰν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐντεῦθεν καὶ αὐτὴ ἢ ἄλλως λιτοτάτη καὶ ὀλιγαρκεστάτη Σπάρτη εἶχε τὰς ἰδίας λέσχας καὶ στοὰς καὶ σκιάδας καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας δημοσίας οἰκοδομὰς πρὸς τὸν καθ' ἡμέραν βίον τῶν πολιτῶν (4). Πλείους ὅμως τοιαύτας οἰκοδομὰς καὶ πολυτελεστέρας εἶχον αἱ πλουσιώτεραι καὶ πολυανθρωπότεραι, καὶ μάλιστα αἱ πρὸς τὴν θάλασσαν κείμεναι πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων πλῆθος ἦτο πολὺ καὶ ποικίλον. Ἐν ταύταις ἐπρώτεως κατὰ τοῦτο ἦ τῶν Ἀθηναίων πόλις (5), ἥτις ἐκτὸς τῶν πολλῶν καὶ λαμπρῶν δημοσίων οἰκοδομῶν, οἶον ναῶν καὶ

(1) Ταῦτα συνήγαγεν ὁ Βοίχιος ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν οἰκονομικῶν τῶν Ἀθηναίων τόμῳ Α' σελ. 91. Τὰ ῥηθέντα περὶ εὐτελείας τῶν οἰκῶν ἰσχύουσι περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκῶν ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ὅτε οἱ Ἕλληνας ἤρουν ἐν ἀγοραῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τὴν Θουκυδίδου μαρτυρίαν (2, 14), τὴν Ἰσοκράτους ἐν Ἀρεοπαγίτικῷ (§ 52) καὶ τὴν Ἀριστοτέλους ἐν πολιτικῶς (3, 4, 5), ὅστις ἀνεφρονῶν τὰς αἰτίας, δι' αἷς ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἀνεφρονῶντο παρ' Ἕλλησι τυραννίδες, φέρει καὶ ταύτην « διὰ τὸ μὴ μεγάλας εἶναι τότε τὰς πόλεις ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀγορῶν οἰκεῖν τὸν δῆμον ἄσχυρον ὄντα πρὸς τοὺς ἔργους, οἱ προστάται τοῦ δήμου, ὅτε πολεμικοὶ γένοιτο, τυραννίδι ἐπιτίθεντο ». Ζῶντες δὲ ἀσφαλῶς ἐν ἀγοραῖς καὶ ἀνετώτερον, λέγει ὁ Ἰσοκράτης ε. α. εἶχον τὰς ἐνταῦθα οἰκήσεις καλλίους καὶ πολυτελεστέρας ἢ τὰς ἐν τῷσδε τεύχεσιν.

Ἐν ὑστέροις ἔμοις χρόνοις φαίνεται ὅτι ἐξέλιπε καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ ἰδιωτικὴ αὕτη λιτότης καὶ εὐτελεία. Ἐπειδὴ μετὰ τῆς ἐν παντὶ τῷ βίῳ τρυφῆς καὶ πολυτελείας εἰσῆλθε καὶ ἡ ἐν ταῖς οἰκήσεσι πολυτελεία, ὡς ὁ ῥήτωρ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους λόγῳ (§ 207) βεβαίως, ὅστις μεμφόμενος τοῦ αὐτοῦ συγχρόνου διὰ τὴν περὶ τὰ ἴδια ἐπιμέλειαν καὶ τὴν τῶν δημοσίων ὀλιγοψίαν « Πρότερον, λέγει, τὰ μὲν τῆς πόλεως ἦν εὐπορα καὶ λαμπρὰ δημοσία, ἴδια δὲ οὐδεὶς ὑπερέχει τῶν πολιτῶν. Τεκμήριον δὲ τὴν Θεμιστοκλέους μὲν γὰρ οἰκίαν καὶ Μιλτιάδου καὶ τῶν τότε λαμπρῶν, εἴ τις ἄρα ἡμῖν εἶδεν ὅποια ποτ' ἔστιν, ὄρᾳ τῶν πολλῶν οὐδὲν σεμνοτέρην οὔσαν, τὰ δὲ τῆς πόλεως οἰκοδομήματα καὶ κατασκευάσματα τηλικαῦτα καὶ τοιαῦτα, ὥστε μηδὲν τῶν ἐπιγυγνομένων ὑπερβολῆν λελεῖσθαι, πρόπυλια ταῦτα, νεώσοικοι, στοαί, Πειραιεύς, τᾶλλα οἷς κατασκευασμένην ὄρᾳτε τὴν πόλιν. Νῦν δ' ἴδια μὲν ἕκαστῶ τῶν τὰ κοινὰ πραττόνων τοσαύτη περιουσία ἐστίν, ὥστε τινες μὲν αὐτῶν πολλῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρας τὰς ἰδίας κατασκευάσασιν οἰκίας. Τὰ αἰτὰ ἐπηρεάζονται ὁ φιλόπατρις ῥήτωρ ἔτι ἐντονώτερον ἐν τῷ Γ' Ὀλυθιακῷ § 25 κ. ε. τῆς τοῦ Bekker ἐκδόσεως.

(2) Πρὸς καὶ Βοίχιον ἐβλ. ἀνωτέρω σελ. 70.

(3) Πλουτάρχον ἐν βίῳ Φωκίωνος κφ. 18.

(4) Πυσανίας 3, 40 καὶ ἐξῆς.

(5) Ξενοφῶν ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ 2, 9. Θυσίας δὲ καὶ ἱερὰ καὶ ἑορταὶ καὶ τεμένη γνοῦσι ὁ δῆμος ὅτι οὐχ οἷόν τε ἔστιν ἕκαστῶ τῶν πενήτων θύειν καὶ εὐωχεῖσθαι, καὶ κτᾶσθαι ἱερὰ καὶ πόλιν οἰκεῖν καὶ καλῆν καὶ μεγάλην, ἐξῆυρον ὅτω τρέφω ἔσται ταῦτα. Θύουσιν οὖν δημοσία μὲν ἢ πόλις ἱερεῖα πολλὰ ἔστι δὲ ὁ δῆμος ὁ εὐωχούμενος καὶ διαλαγχάνων τὰ ἱερεῖα. Καὶ γυμνάσια καὶ λουτρά καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἴδια ἐπίοις, ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὐτῷ οἰκοδομεῖται ἴδια παλαιστρας πολλὰς, ἀποδυτήρια, λουτήρια καὶ πλείω τούτων ἀπολυεῖ ὁ ὄχλος ἢ οἱ ὀλίγοι καὶ οἱ εὐδαίμονες.

ἱερῶν παντὸς εἶδους καὶ θεάτρων καὶ γυμνασίων καὶ μακρῶν δρόμων ἢ περιπάτων, λουτρῶν καὶ ἄλλων τοιούτων, εἶχε καὶ πολλὰς ἀγοράς καὶ περίξ αὐτῶν μακράς καὶ πυκνὰς δειροστοιχίας, καὶ στοὰς διαφόρους, μεγάλας καὶ πολυτελεῖς, ὑπὸ τὰς ὁποίας διατριβόντες ἀπέφευγον τοὺς τε θύμβρους καὶ τὸ ψυχρὸς τοῦ χειμῶνος καὶ τοὺς καύσωνας τοῦ θέρους.

Ἡ ἀγορὰ πρὸ πάντων ἦτο τὸ κυριώτερον τῆς πόλεως μέρος, εἰς δὲ καθ' ἑκάστην συνήρχοντο πάντες οἱ πολῖται. Περίξ αὐτῆς ἔκειντο ἐργαστήρια παντὸς εἶδους, ἀποθήκαι σίτου, τροφῶν, ποτῶν, καρπῶν καὶ παντὸς ἐδωδίου. Ταῦτα δὲ τὰ εἶδη κατεῖχον ἴδιον μέρος, ὅπερ ἀπ' αὐτῶν ἐκαλεῖτο, ὁπώραι δηλονότι, κρέας, ἰχθύς, λάχανα καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐνταῦθα συνήθως ἐπωλοῦντο καὶ ὅσα ἔξωθεν ἐκομιζόντο ὑπὸ τῶν ἐμπόρων. Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην πόλιν τῆς Ἑλλάδος ἐκομιζόντο τοσαῦτα ξένα προϊόντα παντὸς εἶδους ὅσα εἰς Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνας. Ἐπειδὴ διὰ τὴν ναυτιλίαν, εἰς ἣν πρὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἐκδοτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ διὰ τὴν τῆς θαλάσσης ἀρχὴν καὶ τὸν ἐντεῦθεν εἰς τὴν πόλιν εἰσχομιζόμενον καὶ ὑπάρχοντα πλοῦτον, πᾶν ὅ,τι καλὸν ὑπῆρχεν ἐν Σικελίᾳ ἢ ἐν Ἰταλίᾳ, ἢ ἐν Κύπρῳ, ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, ἢ ἐν Λυδίᾳ, ἢ ἐν τῷ Πόντῳ καὶ τῇ Ἀσίᾳ, ἢ ἐν Πελοποννήσῳ ἐκομιζέτο καὶ ἐπωλεῖτο ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων ἀγορᾷ (6).

Ἐν τῇ ἀγορᾷ ὑπῆρχον ἔτι καὶ οἱ τραπεζῖται, οἵτινες ἀντήλλασσον τὰ διάφορα νομίσματα, ἐλάμβανον εἰς παρκαταθήκην χρήματα παρὰ τῶν πολιτῶν καὶ ἐδάνειζον τοῖς βουλομένοις· καὶ τινες ἦσαν ταμίαι τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν, ὅσοι δὲν ἤθελον νὰ διαχειρίζωνται αὐτοὶ χρήματα, ἴσως δὲ καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς· ἐπειδὴ ἐν τινι σωζομένη ἐπιγραφῇ (7) φέρεται δημοσίᾳ τράπεζα, ἣτις ἀνῆκε πιθανῶς εἰς ἰδιώτας, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ, διότι δημοσίων τραπεζῶν ἀλλαγῶν οὐδεμίαν γίνεσθαι μνῆσι (8)· ἀλλὰ διότι ἡ πόλις μετεχειρίζετο ἐνίοτε αὐτὴν ὡς ταμεῖον τῶν εἰσπράξεων καὶ δαπανῶν αὐτῆς, ὅπως καὶ οἱ ἰδιῶται, διὰ

τοῦτο λέγεται ἴσως αὕτη δημοσίᾳ, ἐξαιρετικῶς τὸ προνόμιον τοῦτο ἔχουσα.

Ἐν τῇ ἀγορᾷ ἔκειντο πρὸς τοῦτοις πάντα ἐκεῖνα τὰ ἰδιωτικὰ καθιδρύματα, οἷον θερμοπωλεῖα, κουρεῖα, μυροπωλεῖα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἅτινα παρεῖχον τοῖς βουλομένοις τὰ τῆς τροφῆς καὶ πολυτελείας καὶ ἡδυπαθείας μέσα.

Ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἴρηται, αἱ ἐσπερίδες καὶ νυκτεριναὶ διατριβαὶ καὶ διασκεδάσεις ἦσαν τοῖς ἀρχαίοις ἀγνωστοί, διότι καὶ συνελύσεις παντὸς εἶδους καὶ θεατρικαὶ παραστάσεις καὶ μουσικὴ ἀγῶνες καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐγίνοντο ἐν καιρῷ τῆς ἡμέρας, ἐγκαίρως ἐρχόμενοι εἰς τὸν οἶκον οἱ ἄνδρες ἐκοιμῶντο τὰς ὥρας αἱ ἡ φύσις πρὸς τὸν ὕπνον ὤρισε, καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἢ καὶ πρότερον ἐξεγείροντο (9), καὶ πάντες μετὰ τὸ ἄριστον (10), ὅπερ συνίστατο εἰς ἀπόλαυσιν ὀλίγου ἀκράτου οἴνου, ἐν ᾧ ἔθαπτον τὸν ἄρτον, ἴσως δὲ καὶ ἄλλων τινῶν ἐδωδίων παρὰ τοῖς πλουσιωτέροις καὶ ἡδυπαθεστέροις, ἐξήρχοντο τῆς οἰκίας καὶ μετέβαινον ἐν ἀλλοθί πούδεν εἶχον νὰ ἐκτελέσωσι τι ἔργον, συνήθως εἰς περίπατον καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀγορᾶν.

Προσῆρχοντο δὲ εἰς ταύτην οἱ πολῖται πάντως οὐχὶ ὅπως ἀγοράσωσι τὰς καθ' ἑκάστην ἀναγκαίας αὐτοῖς τροφάς, διότι τὸ ἔργον τοῦτο ἀνῆκε συνήθως εἰς τοὺς δούλους (11), οὐδὲ μόνον ὅπως δώσωσιν ἢ λάβωσιν οὕτινος εἶχον ἀνάγκην καὶ ἐκτελέσωσι πᾶσαν αὐτῶν ἐργασίαν, ἀλλ' ὅπως ἴδωσι τοὺς φίλους αὐτῶν, ὅσοι οὐδὲν ἄλλο ἔργον εἶχον, καὶ ὅπως διατριψῶσι τὰς ὥρας μέχρις οὐ ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ δεῖπνου. Τὸ συνηθέστερον δὲ παρὰ τοῖς πλείοσι καὶ μάλιστα τοῖς ἀρχαίοις τῶν πολιτῶν ὅπως εὐαρέστως διέλθωσι τὸν χρόνον συμπιζόν-

(9) Πλάτων ἐν Συμποσίῳ σελ. 223· « Τὸν οὖν Σωκράτης, ἀναστάντα ἄν' ἐο, ἀπέναι καὶ ἐλθόντα εἰς Λύκειον ἀπονιψάμενον, ὡς περ ἄλλοτε τὴν ἄλλην ἡμέραν διατρίβειν, καὶ οὕτω διατρίψαντα εἰς ἐσπέραν οἶκον ἀναπαύεσθαι. » Περὶ καὶ Χαρμίδην σελ. 155. « Ἄμα δ' ἐγειρόμενοι τῆς κλίνης ἐσυνείθισον ν' ἀπονιπτῶσι τὸ πρόσωπον με ὑδῶρ καθαρὸν, ὅπερ ἔρχεν ἀπὸ πρόγου κατὰ λέβητος ἡλουτηρίου τινὸς δ' παῖς ἦτο δούλος (Πολυδ. ἐν Ὀνομαστικῷ 10, 46). Ἄλλοι δὲ μὴ ἀπενίπτοντο καὶ ἐκτὸς τῆς οἰκίας, ὅπου εὔρισκον ὑδῶρ, ὅπως ὁ Σωκράτης ἀνωτέρω.

(10) Σουῖδας· τὸ προῖνον ἄριστον, ὅπερ ἀκρατισμὸς λέγεται. Ἀθήναϊοι 1, 19· τὸ προῖνον ἐμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν, διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ (οἴνω) βρέχειν καὶ προΐσθαι ψυμούς.

(11) Ξενοφῶν ἐν ἀπορρημ. 1, 5, 2 καὶ Ἀθήναϊοι 4, 471.

(6) Ἀνάγνωθι περὶ τούτων Θεουκυδίδην 2, 38, Ἰσοκράτην ἐν Παναθην. §. 64 καὶ Ξενοφῶντα ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ, 2, 7.

(7) Παρὰ Βοιχίῳ ἐνθα ἀνωτέρω τόμ. 2, σελ. 336 τῆς 6' ἐκδ.

(8) Βλ. Wachsmuth ἐν ἑλλην. ἀρχαιολ. τόμ. 2, σελ. 58 τῆς 6' ἐκδ.

τες και συνδιαλεγόμενοι και λέγοντες και ακούοντες τὰ τῆς ἡμέρας νέα, ὅσα τοιαῦτα ἦσαν και δὲν ἦσαν· διότι οἱ ἀρχαῖοι οὐδόλως ὑπελείποντο ἡμῶν ἐν τῷ νεολογεῖν και λογοποιεῖν, μάλιστα δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, οὗς ὁ Δημοσθένης (12) πικρῶς μίμνεται διὰ τὴν ιδιότητα αὐτῶν ταύτην. Ὁ δὲ Θεόφραστος (13), διαγράφων τὸν χαρακτῆρα τοῦ λογοποιῦ, βεβαίως εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς Ἀθηναίους, μεθ' ὧν ἔζησε τὸ πλεῖστον τοῦ βίου και ἐγίνωσκεν αὐτοὺς ἀκριβῶς. Συνήθως δὲ θέμα τοῦ λόγου ἦτο πολλάκις, ὡσπερ και νῦν περ' ἡμῖν, ἡ πόλις, ἥτις ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δημοκρατίας ἔστρεφε τοὺς πλείστους, και ἡ τῶν καθεστώτων ἐπίκρισις και κατάρκισις· ἀφ' ἧς συνθηεῖς ἀποπειράται ὁ φιλόπαιτος ῥήτωρ Ἰσοκράτης· ἢ ἀποτρέψη τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, λέγων· «*Ἡμεῖς, διεσθαρμένως τῆς πολιτείας οὐδὲν φροντίζομεν, οὐδὲ σκοποῦμεν ὅπως ἐπανορθώσωμεν αὐτήν· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἐργαστηρίων καθίζοντες κατηγοροῦμεν τῶν καθεστώτων, και λέγομεν ὡς οὐδέποτε ἐν δημοκρατία κάκιον ἐπολιτεύθημεν, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι και ταῖς δικνοίαις αἰ· ἔχομεν μᾶλλον αὐτὴν ἀγαπῶμεν τῆς ὑπὸ τῶν προγόνων καταλειφθείσης.*»

Διὰ τὸν διπλοῦν δὲ τοῦτον σκοπὸν τῆς ἑλληνικῆς ἀγορᾶς, ὡς τόπου ἐμπορίου και κοινωνικῆς διατριβῆς τῶν πολιτῶν, εἶχεν αὕτη πρὸς ταῖς ἀποθήκαις και τοῖς ἐργαστηρίοις στοάς, βωμοὺς, ἀγάλματα θεῶν και ἡρώων ἀνδριάντας, γραφᾶς και ἄλλα κοσμήματα παντὸς εἶδους· ἔτι δὲ δει-

δροστοιχίας και ἄλλας παρασκευὰς χάριν τῶν ἐν αὐτῇ διατριβόντων πολιτῶν. Καὶ αἱ μὲν τῶν λιτοτέρων πόλεων, ὡς τῆς Σπάρτης, ἦσαν ἀπλαῖ και ἤττον κεκοσμημένοι, ὡς ὁ Πλούταρχος (15) λέγει, αἱ δὲ τῶν ἐμπορικωτέρων και πλουσιωτέρων πολυτελέστεραι και ποικιλώτεραι, ὡς ἡ τοῦ Πειραιῶς και τῶν Ἀθηνῶν, ἣν ὁ Κίμων κατὰ Πλούταρχον (16) κατεφύτευσε πλατάνοις και ποικίλοις ἄλλοις κοσμήμασιν ἐκαλλώπισεν αὐτὴν τε και τὸ ἄστυ πᾶν και τὴν ἀκαδημίαν. Τὴν δ' ἐν τούτῳ φιλοκλίαν πάντων τῶν Ἑλλήνων μαρτυροῦσι και ἀγοραὶ πόλεων ἤττον πλουσιῶν και μεγάλων. Ὁ τὸν βίον Ἑλλάδος συντάξας Δικαίαρχος ὁ Μεσσήνιος, ὁ τοῦ Ἀριστοτελοῦς μθητῆς, ἐν τοῖς σωζομένοις ἀποσπάσμασι (17) τούτου λέγει περὶ τῆς παρὰ τὴν Εὐβοίαν μικρᾶς Βοιωτικῆς πόλεως Ἀθηθόνας, ὅτι εἶχεν ἀγορὰν «*κατὰ δένδρον πάσαν, στοαῖς ἀνειλημμένην διτταῖς.*» Ἔτι μᾶλλον κεκοσμημένη κατὰ τὸν αὐτὸν ἦτο ἡ τῶν Χελιδίων ἀγορὰ, ἥτις πλατεῖα οὔσα στοαῖς τρισὶ συνειλημμένη ἦν, και πλῆθος ἄλλων κοσμημάτων εἶχεν.

Ὁ χρόνος δὲ, καθ' ὃν ἡ ἀγορὰ ἐπληροῦτο, ἦτοι συνήρχοντο οἱ πλείστοι τῶν πολιτῶν ἐν αὐτῇ, και διὰ τοῦτο πλήθουσα ἀγορὰ ἐλέγετο (18), ἦτο ὁ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου (διότι ἀπὸ ταύτης ἠρίθμουν τὰς τῆς ἡμέρας ὥρας, τὰς δὲ τῆς νυκτὸς ἀπὸ τῆς δύσεως αὐτοῦ (19) τρίτη ἢ τετάρτη ἢ πέμπτη ὥρα (20), καθ' ἡμᾶς δὲ ἡ ὀγδόη, ἐνάτη και δεκάτη, μεθ' ἣν ἤρχετο ἡ λύσις ἢ διάλυσις

(12) Ἐν τῷ Α'. Φιλιππικῷ § 4 και 15.

(13) Ἐν χαρακτ. 8. Μετὰ τὴν διαγραφὴν τοῦ λογοποιῦ ἐπάγει ὁ φιλόσοφος (ἐν σελ. 52 τῆς τοῦ Κοραῖ ἐκδόσεως)· «*Τῶν τοιούτων ἀνθρώπων θεθαύμακα τίποτε βούλονται λογοποιεῖντες· οὐ γὰρ μόνον ψεύδονται, ἀλλὰ και ἀλυσιτελεῖς ἀπαλλάττουσι. Πολύκις γὰρ αὐτῶν οἱ μὲν ἐν τοῖς βλακείοις περιστάσει ποιούμενοι τὰ ἱμάτια ἀποβελήκασιν· οἱ δ' ἐν τῇ στοᾷ πεζομαχία και ναυμαχία νικῶντες, ἐσήμευ δίκας ὠπλήκασιν· εἰσὶ δ' οἱ και πόλις τῷ λόγῳ κατὰ κράτος αἰρούντες, παρεδειπνήθησαν. Πάνυ δὲ ταλαίπωρον αὐτῶν ἐστὶ τὸ ἐπιτήδευμα· ποία γὰρ οὐ στοᾷ, ποίω δὲ ἐργαστηρίῳ, ποίω δὲ μέρει τῆς ἀγορᾶς οὐ διημερεύουσιν, ἀπυθῶν ποιούτες τοὺς ἀκούοντας οὕτως, και καταπονύντες ταῖς ψευδολογίαις.*» Οὐδέποτε βέβαια ἐφάντασθη ὁ Θεόφραστος, οὔτε ὁ ῥήτωρ Ἰσοκράτης· ὅτι οἱ λόγοι των ἐσοῦνται ἀληθῆς εἰκῶν και τῶν μετὰ ὑπερβολὴν εἰρηθῆ ἀπ' αὐτῶν κατοίκων τῆς αὐτῆς πόλεως! και ὁμοι μὴταῖς mutandis πάντα ἰσχύουσι και περὶ τούτων. Τῆς πρὸς τοὺς λόγους ἐφέσεως ταύτης ἕνεκα ἐκάλεσε τοὺς αὐτοὺς ὁ μὲν Ἀριστοφάνης Κεχρηναῖοι, οἱ δὲ ὀλιγολόγοι και σπουδαῖοι· Ῥωμαῖοι loqvaces πάντας τοὺς Ἑλληνας. (11)

(14) Ἐν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ § 15.

(15) Ἐν βίῳ Λυκούργου 6.

(16) Ἐν βίῳ Κίμωνος 13.

(17) Ἐν τοῖς μικροῖς γεωγραφίαις τοῖς ὑπὸ Γαζῆ ἐκδοθεῖσιν ἐν Βιέννῃ 1807. τόμ. Α'. σελ. 492 και 494.

(18) Ξενοφῶν ἀπομνημ. 1, 1, 10· Πρωτὸ τε γὰρ εἰς τοῦ περιπάτους και τὰ γυμνάσια ἦει (Σωκράτης) και πληθούσης ἀγορᾶς ἐκεῖ φανερός ἦν. πρὸς Θουκυδ. 8, 92· και Ἡρόδοτον 2, 173. Τὸ μὲν ὄρθριον μέχρι ὅτου πληθῶρης ἀγορῆς προθύμως ἐπῆρσε.

(19) Διακρούντες τὸν μεταῦ χρόνον εἰς 12 ἴσα μέρη, ἀτιναῖσαν ἄνωσα κατὰ τὰς τέσσαρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρας ἢ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου τῆς νυκτὸς και ἡμέρας. Ἡρόδ. 2, 109· «*Πόλον μὲν γὰρ και γνησιμονα και τὰ δωδέκα μέρη τῆς ἡμέρας παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον οἱ Ἕλληνες.*» Διέστειλλον δὲ τὰ μέρη ταῦτα τὴν μὲν ἡμέραν διὰ τῆς σιχῆς ἡλιακῶν ὠρολογίων, τὴν δὲ νύκτα διὰ τῆς κλειψύδρας ἢ ὑδραυλικῶν ὠρολογίων. βλ. Becker ἐν Χαρισίλει 1, 380 τῆς 6· ἐκδόσεως και τὰς περ' αὐτῶν μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων.

(20) Σουΐδας ἐν λ. περὶ πλήθουσαν ἀγορὰν· περὶ ὥραν τετάρτην ἢ πέμπτην και ἕκτην· ὅτι γὰρ μάλιστα πλήθει ἡ ἀγορὰ.

τῆς ἀγορᾶς, ἀπερχομένου ἐκάστου εἰς τὰ ἴδια ὥστε μέχρι τῆς μεσημβρίας ἀπέρχοντο πάντες, ὀδέποτε παρατεινομένης συνήθως πέραν τῆς μεσημβρίας τῆς ἐν ἀγορᾷ διατριβῆς τῶν πολιτῶν. Ἐπειδὴ περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀπέρχεται ἕκαστος κατ' ἔθος εἰς τὰ ἴδια, ἵνα ἡσυχάσῃ μετὰ τῶν παιδῶν αὐτοῦ καὶ ἀναπαυθῆ ἑφ' ὅσον διήρκει ἐν καιρῷ θέρους ὁ τοῦ ἡλίου κάσων, μὴ δυνάμενος διὰ τοῦτο νὰ διατριβῆ εὐχαρίστως ἐν τῇ ἀγορᾷ μόνος ἢ μετ' ὀλίγων. Ἀθλοῦν ὁμοῦς ἂν ἐν καιρῷ θέρους ἐσυνείθιζόν τινες νὰ κοιμῶνται, διότι περὶ τούτου δὲν ἔχομεν ῥητάς μαρτυρίας, τούναντίον λέγονται οἱ «ἡμερούσιοι ὕπνοι ὅτι ἐσήμαινον σώματος ὀχλήσιν ἢ ψυχῆς ἀδημοσύνην ἢ ἀργίην ἢ ἀπαιδεύσιν» κατὰ τὸν παρὰ Στοβαίῳ (21) Δημοκρίτον, ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἦσαν ἀσυνήθειαι, ἢ τὸ πολὺ ἀργῶν καὶ ἀπαιδευτῶν ἴδιοι καὶ κλεπτῶν, οἵτινες ἀγρυπνοῦντες τὴν νύκτα, ἐκοιμῶντο τὴν ἡμέραν, δι' ἃ λέγονται οἱ τοιοῦτοι ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου (22) ἡμερόκριτοι ἄνδρες. Ὡσαύτως λέγονται ὅτι ἐκοιμῶντο ἐνίοτε μέσον ἡμέρας καὶ οἱ ἐν στρατείαις ὄντες παρὰ Πολυβίῳ (23) καὶ Ξενοφῶντι (24), διότι ἐν καιρῷ νυκτὸς ἢ ἐθαδίζον ἢ ἐφύλασσον. Οὐχ ἦττον νομιζόμεν, εἰ καὶ δὲν λέγεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὅτι καὶ ἐργατικοὶ ἄνδρες, γεωργοὶ καὶ τεχνῖται, διότι ἐγείροντο νυκτὸς ἢ περὶ βαθῶν ὄρθρον, καθ' ἣν ὥραν οἱ ἀλέκτορες ἄδουσι, καὶ πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς, καὶ ἀπέρχοντο εἰς τὰ ἔργα τῶν, ἡσύχαζον ἐν μέσῳ ἡμέρας τὸ θέρος, ὅπως καὶ νῦν ἔτι ποιοῦσιν οἱ αὐτοὶ τοὺς θερινοὺς μῆνας.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ μεσημβρίαν ἐξήρχοντο πολλοὶ εἰς τὴν ἀγορὰν οὐχὶ πάντοτε ὅπως ἐκτελέσωσιν ἐμπορικὰς ἢ οἰκιακὰς ἐργασίας, ἀλλὰ ὅπως διατριψῶσι τὸν λοιπὸν τῆς ἡμέρας χρόνον μετὰ τῶν οἰκείων καὶ φίλων, περιπατοῦντες εἰς τοὺς κατὰ τὴν ἀγορὰν περιπάτους καὶ στοάς, ὧν οὐκ ὀλίγαι ἦσαν πολλαχθῶς τῆς πόλεως, ἢ καὶ καθήμενοι ἐπὶ τῶν πρὸς τοῦτο βῆθρων συνδιαλέγονται. Συνήθης δὲ τοιοῦτος διατριβῆς τόπος ἐν Ἀθήναις μετὰ τὴν ἀγορὰν ἦτο ἡ Ποικίλη στοά, ἥτις πλησίον ἦ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἔκειτο. Εἰς ταύτην συνήρχετο κατὰ Λουκιανὸν (25) μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, ὧν

ἄλλοι μὲν διέτριβον ἐν αὐτῇ τῇ στοᾷ, πολλοὶ δὲ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ τινες καθήμενοι ἐπὶ θάκων, ἐβῶν καὶ ἐφιλονεῖκον πρὸς ἀλλήλους.

Ἄλλοι τόποι κατὰ τὴν ἀγορὰν, εἰς οὓς ἐφοίτων καὶ εὐχαρίστως διέτριβον οἱ πολῖται ἦσαν τὰ πολλὰ ἐν αὐτῇ ἐμπορικὰ παντὸς εἶδους καθιδρύματα καὶ ἰδίως τὰ κουρεῖα (26) καὶ μυροπωλεῖα καὶ θερμοπωλεῖα (27) καὶ ἄλλα τοιαῦτα, εἰς ἃ συνήρχοντο οὐχὶ τοσοῦτον ἐμπορίου καὶ ἀνάγκης χάριν, ἀλλὰ συνδιαλέξεως καὶ διατριβῆς μάλλον (28). Τοῦτο δ' ἐποίουν οὐχὶ κατ' ἔθος ἀπλῶς, ἀλλὰ τινες καὶ κατ' ἀνάγκην διότι δημοκρατικοῦ τοῦ πολιτεύματος τῶν πλείστων πόλεων ὄντος καὶ τοῦ δήμου ἀποστρεφομένου τὴν ἐκ τοῦ γένους καὶ τοῦ πλοῦτου διαστολὴν τῶν πολιτῶν, ὄφειλον πάντες νὰ προσέρχωνται εἰς τοιαῦτα ἐργαστήρια καὶ νὰ συνδιαλέγονται προθύμως μετ' ἀλλήλων, ὅπως καὶ διὰ τούτου δεῖξωσιν ὅτι εἰσὶ φίλοι τῆς ἰσηγορίας καὶ ἰσοτιμίας, καὶ ὅτι δὲν περιφρονοῦσι τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ πλῆθος, οὐδὲ θέλουσι νὰ ἀποφεύγῃ τὴν τούτου κοινωνίαν. Διὸ πρὸς ἔπαινον τοῦ Σωκράτους λέγει ὁ Ξενοφῶν (29), ὅτι ἐκεῖνος αἰετοτε ἦτο ἐν τῷ φανερῷ, πρῶτ' μὲν ἐπορεύετο εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια, πληθούσης δ' ἀγορᾶς ἦτο ἐν αὐτῇ, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ὅπου ἠδύνατο νὰ εὔρη πολίτας ὅσον πλείστους. Ἐτι δὲ σαφέστερον μαρτυρεῖ τὸ ἔθος τοῦτο τῶν Ἀθηναίων ὁ Αὐσίας (30), ὅστις ἀπο-

τος συγγραφεὺς ἐκθέτει διὰ μακρῶν μίαν τῶν πολλῶν ἐκείνων σκηπῶν, αἵτινες φαίνεται ὅτι ἦσαν συνήθειαι ἐν-αὐθῆα μεταξὺ φιλοσόφων καὶ βητόρων ἐν ὑστέροις μάλιστα χρόνοις.

(26) Βλ. Becker ἐν τῷ Χαρικλεῖ τόμ. 2 σελ. 129 τῆς 6' ἐκδ.

(27) Böthiger ἐν Σαβίνῃ τόμ. 2. σελ. 34.

(28) Εἰς τὰ σκυτοτομεῖα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐργαστήρια ἐπρωτίμα νὰ φοιτᾷ ὁ Σωκράτης κατὰ Ξενοφῶντα (ἐν ἀπομνημ. 4, 2, 1, καὶ ἀλλαχθῶ), διότι ἐν αὐτοῖς εὔρισκε πολλοὺς τῶν πολιτῶν καὶ ἐδίδασκεν. Ἄλλοι συνήθειαι τόποι διατριβῆς τοῦ φιλοσόφου τούτου ἦσαν αἱ παλαιότεραι καὶ τὰ γυμνάσια, ὡς αὐτὸς λέγει παρὰ Πλάτωνι ἐν Χαρμίδῃ ἐν ἀρχῇ, ἐν οἷς εὔρισκε τοὺς νέους καὶ συνήθειαι αὐτῷ, πρὸς οὓς διελέγετο καὶ συνεπισόφερε, ὡς βλέπομεν ἐν τε τῷ Χαριμίδῃ καὶ ἄλλοις τοῦ Πλάτωνος διαλόγοις. Ἀνάγνωθε λαμπράς σκηνὰς τοιούτων συνδιαλέξεων ἐν ἀρχῇ τοῦ Χαριμίδου καὶ Πρωταγόρου, ἐν οἷς εἰκονίζονται καὶ μέρη τινὰ τοῦ βίου τῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν τότε νέων φιλομάθειας.

(29) Ἐν ἀπομνημ. 1, 4, 10.

(30) Ἐν τῷ ὑπὲρ ἀδυνατοῦ λόγῳ § 20.

(21) Ἐν ἀνθολογ. 6, 55.

(22) Ἐν ἔργοις καὶ ἡμέρ. 605.

(23) Βιβλ. 9, 17.

(24) Ἐν Ἑλληνικαῖς 1, 6, 20.

(25) Ζεὺς τραχυδὸς κερ. 16. Ἐν αὐτῷ ὁ σατυρικοφοῦ.

λογούμενος ὑπὲρ τοῦ πελάτου αὐτοῦ, κατηγορο-
μένου ὅτι παρ' αὐτῷ συνέρχονται ἄνθρωποι πολ-
λοὶ καὶ πονηροὶ, προσθέτει ὅτι ἡ τοιαύτη κατη-
γορία λέγεται κατὰ πάντων τῶν Ἀθηναίων. «Ἐ-
καστος γὰρ ὑμῶν, λέγει ὁ ρήτωρ, εἴθισται προσ-
φοιτᾶν ὁ μὲν πρὸς μυροπόλιον, ὁ δὲ πρὸς κου-
ρεῖον, ὁ δὲ πρὸς σκυτοτομείον, ὁ δ' ὅπῃ ἂν τύχῃ
καὶ πλεῖστοι μὲν ὡς τοὺς ἐγγυτάτω τῆς ἀγορᾶς
κατεσκευασμένοι, ἐλάχιστοι δὲ ὡς τοὺς οὐ πλεῖ-
στον ἀπέχοντας αὐτῶν. Ὡστε, εἴ τις ὑμῶν πο-
νηρίαν καταγνώσεται τῶν εἰς ἐμὲ εἰσιόντων, δη-
λον ὅτι καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις διατριβόντων
εἰ δὲ κάκεινων, ἀπάντων Ἀθηναίων ἅπαντες γὰρ
εἴθισθε προσφοιτᾶν καὶ διατρίβειν ὁμοῦ γε που».
Ὅθεν ὁ δι' οἰονδήποτε λόγον ἀποφεύγων τὴν ἐκ-
πλήρωσιν τοῦ ἔθους τούτου ἐνομίζετο μισάνθρω-
πος ἢ τοῦλάχιστον ἰδιότροπος πολίτης, καὶ διὰ
τοῦτο προσείλκυε καθ' ἑαυτοῦ τὴν μομφὴν καὶ
κατηγορίαν τῶν ἐκ τοῦ δήμου ὅπως πικρῶς κα-
τηγορεῖται διὰ τοῦτο ὁ Ἀριστογείτων (31) παρὰ
τοῦ γράψαντος τὸν ἔτι σωζόμενον κατ' αὐτοῦ λό-
γον, τὸν εἰς Δημοσθένη συνηθὸς ἀποδιδόμενον.
«Εἰσὶν ὁμοῦ διςμύριοι (32) πάντες Ἀθηναῖοι, λέ-
γει ὁ ρήτωρ. Τούτων ἕκαστος ἐν γέ τι πράττων
κατὰ τὴν ἀγορὰν περιέρχεται, ἥτι, νῆ τὸν Ἡρα-
κλέα, τῶν κοινῶν ἢ τῶν ἰδίων ἄλλ' οὐχ οὗτος
οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἔχοι δεῖξαι πρὸς ὅτῳ τοῦ βίου
ἐστὶ τῶν μετρίων ἢ καλῶν οὐχὶ τῶν πολιτικῶν
ἀγαθῶν ἐπὶ οὐδενὸς τῆ ψυχῇ διατρίβει οὐ τέχνης,
οὐ γεωργίας οὐκ ἄλλης ἐργασίας οὐδεμιᾶς ἐπιμε-
λεῖται. Οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ ὁμιλίας οὐδεμιᾶς
εὐδενὶ κοινωνοῖ, ἀλλὰ πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς
ὡς περ ἔχει ἢ σκορπίος, ἤρακως τὸ κέντρον
οὐδὲ προσφοιτᾶ πρὸς τι τούτων τῶν ἐν τῇ πόλει
κουρείων, ἢ μυροπωλείων καὶ τῶν ἄλλων ἐργα-
στηρίων οὐδὲ πρὸς ἕν, ἀλλ' ἄσπειστος, ἀνίδρυ-

νος, ἀμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν
ἢ ἄνθρωπος μέτριος γινώσκων.»

Τοῦτο δὲ ἦτο ἰδίωμα οὐχὶ τῶν δημοκρατου-
μένων Ἀθηναίων μόνον, οἵτινες ἕνεκα τοῦ πολι-
τεύματός των ἀπεστρέφοντο πᾶσαν διαστολὴν ἐν
τοῖς πολίταις, καὶ τὸν φύσει ἀκοινωνήτον ἐξε-
λάμβανον πολέμιον τῇ δημοκρατίᾳ, καὶ διὰ τοῦ-
το συνεχῶρον ἰσοτιμίαν καὶ παρρησίαν καὶ αὐτοῖς
τοῖς παρ' αὐτοῖς μετοίκους καὶ δούλους, ἀφ' ὧν
ὀλίγον διεστέλλοντο κατὰ τε τὸν βίον καὶ τὰ ἐν-
δύματα (33) οἱ πολῖται, ἀλλ' ἦτο τοῦτο γενικὸς
τῶν Ἑλλήνων χαρακτήρ. Διότι τὸ ὑπὸ Ἀριστο-
τέλους περὶ ἀνθρώπου λεγόμενον, ὅτι οὗτος εἶναι
φύσει ζῶον πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν διὰ τὴν μὴ
αὐτάρκειάν του, ἄλλως ἤθελεν εἶσθαι θηρίον ἢ
θεός, ἰσχύει πρὸ πάντων περὶ Ἑλλήνων, οἵτινες
μέγα δυστόχημα ἐνόμιζον τὸν ἀκοινωνήτον καὶ
μονήρη βίον καὶ διὰ τοῦτο ἐξελάμβανον τοὺς εἰς
τοῦτον ἀρεσκομένους ἢ μισανθρώπους καὶ μονο-
μανεῖς, ἢ τοῦλάχιστον ὑβριστὰς τῶν πολλῶν καὶ
ἀγερῶχους (34).

Διὰ τοὺς ρηθέντας λοιπὸν λόγους οἱ μὲν ἐπιει-
κέστεροι τῶν πολιτῶν, οἱ μὴδὲν βιοποριστικὸν
ἔργον ἔχοντες, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων
ζῶντες ἢ ὅθεν ἄλλοθεν ἠδύναντο, ἐκτελέσαντες ἐν
τῇ ἀγορᾷ ὅσα ἔργα εἶχον, διημέρευον, ὡς ὁ Λυ-
σίας ἀνωτέρω εἶπεν, οἱ μὲν ἐν τοῖς μυροπωλείοις,
οἱ δὲ ἐν τοῖς κουρείοις, ἄλλοι ἐν σκυτοτομείοις
καὶ ἄλλοι ἐκ ἐργαστηρίοις διαφόροις, εἰς δ' ἐσυνῆ-
θιζε καὶ ὁ Σωκράτης τὰ φοιτᾶ (35), διότι ἐν αὐ-

(31) Ἐν τῷ ἄ κατ' αὐτοῦ λόγῳ § 52 τοῦ Δημοσθένους
ἢ ἄλλου τινὸς ρήτορος, διότι καὶ ὑπὸ ἀρχαίων καὶ νεωτέ-
ρων ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης τούτου.

(32) Τοσοῦτον λέγεται τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων παρὰ
πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οὗς ὄρα παρὰ Βοιχίῳ (ἑ. ἀ.
σελ. 49 κ. ἑ.) καὶ Ἀῆκ (ἐν τῇ τοπογραφίᾳ Ἀθηνῶν σελ.
462 τῆς 6' γερμ. μεταφ.). Ὁ ἀριθμὸς δὲ οὗτος δηλοῖ
οἰκογενειάρχας. Ὡστε τὸ ὄλον πλῆθος τῶν ἐλευθέρων Ἀ-
θηναίων ἑκατέρου φύλου ἦτο ἐπὶ τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος 100,
000 περίπου, εἰς οὗς προσθετοὶ 40,000 μετοικοὶ καὶ ὁ
τῶν δούλων ἀριθμὸς 400,000 κατὰ τὸν παρ' Ἀθηναίῳ
(6, 272) Κτησιακλέα· ἦτοι τὸ ὄλον τῶν τῆς Ἀττικῆς κα-
τοίκων ἀνέβαινον εἰς 500,000 καὶ ἔτι πλέον.

(33) Ξενοφ. ἐν τῇ Ἀθην. πολ. I, 10, τῶν δούλων
δ' αὐ καὶ τῶν μετοίκων πλείστη ἐστὶν Ἀθήνησιν ἀκολασία,
καὶ οὔτε πατάξι ἐξεστὶν αὐτοῖσι, οὔτε ὑποστήσεται σοὶ ὁ
δούλος . . . ἐσθῆτά τε οὐδὲν βελτίω ἔχει ὁ δῆμος αὐτοῖσι
ἢ οἱ δούλοι καὶ οἱ μέτοικοι, καὶ τὰ εἶδη οὐδὲν βελτίους εἰ-
σίν. βλ. πλείω περὶ τούτου παρὰ Πλάτωνι ἐν πολιτείᾳ
8, 562. Δημοσθ. ἐν τῷ Γ' κατὰ Φιλίππου κφ. 2. • Υ-
μεῖς τὴν παρρησίαν οὕτω κοινὴν οἴεσθε δεῖν εἶναι πᾶσι τοῖς
ἐν τῇ πόλει, ὥστε καὶ τοῖς ξένοις καὶ τοῖς δούλοις αὐτοῖς
μεταδεδώκατε καὶ πολλοὺς ἂν τις οἰκέτας ἴδοι παρ' ἡμῖν
μετὰ πλείονος ἐξουσίας ὅ,τι βούλονται λέγοντας ἢ πολίτας
ἐν ἐνείκῃ τῶν ἄλλων πόλεων. • Ὁ δὲ Πλούταρχος ἐν τῷ
περὶ ἀδελφείας κφ. 18, λόγον ποιούμενός περὶ τῆς ἐν
τούτῳ διαφορᾶς τῶν Ἀθηναίων καὶ Ῥωμαίων, ὧν οὗτοι ἦ-
ταν λιαν ἀσπῆτροι πρὸς τοὺς δούλους, ἐκείνοι δὲ ἠπιώτατοι,
προσθέτει ὅτι παρ' Ἀθηναίους τσαυτὴ ἦτο ἡ τῶν δούλων
παρρησία, ὥστε ὁ σκάπτων δούλος ἠρώτα τὸν δεσπότην ἐπι-
τίτιν ἔροις ἐγένετο ἢ εἰρήνη.

(34) Λουκιανὸς ἐν Τιμωνί κφ. 44.

(35) Ξενοφ. ἐν ἀπομνημ. 4, 2, 1 καὶ ἀλλαχοῦ.

τοῖς εὑρίσκει πολλοὺς συνάμα πολίτας· οἱ δὲ φαυλότεροι πολῖται καὶ μάλιστα οἱ ὀκνηροὶ καὶ ἀκόλαστοι τῶν νέων συνήρχοντο εἰς τὰ καπηλεῖα τὰ πανδοχεῖα, τὰ σκιαροφεία ἢ κυβευτήρια, καὶ εἰς ὅμοια τούτων καταγῶγια, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ῥήτωρ Ἰσοκράτης (36).

Εἷς τι τούτων συνήρχοντο κατ' ἔθος πάντες οἱ ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς ἢ δήμου καὶ κώμης, ὡς εἷς τι κουρεῖον ἐν Ἀθήναις παρὰ τοὺς Ἑρμᾶς οἱ Δεκελείς (37)· ἀλλαχοῦ πού τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸν χλωρὸν τυρὸν, ὅπου δηλονότι ἐπωλεῖτο αὐτός, συνήρχοντο κατὰ πᾶσαν ἔθνη καὶ νέαν, ἥτοι πρωτομηνίαν, οἱ Πλαταιεῖς (37), καὶ ἄλλοι ἄλλοθί που, ὥστε ἦτο εὐκόλον τοῖς ζητοῦσιν αὐτοὺς νὰ εὑρωσι πάντας ἐν τῷ αὐτῷ.

Ἄλλου εἴδους κοινὰ καθιδρύματα, εἰς ἃ συνήρχοντο καὶ διελέγοντο πολλοὶ συνάμα πολῖται ἦσαν αἱ λέσχαι, αἵτινες ἦσαν δημόσια οἰκοδομήματα διαφέροντα κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς οἰκοδομῆς. Ἡ χρῆσις δ' αὐτῶν παρ' Ἕλλησι φαίνεται ἀρχαιοτάτη, ἐπειδὴ μνεῖα τούτων γίνεται ἤδη παρ' Ὀμήρῳ ἐν Ὀδυσσεῖα (38), ἐνθα Μελανθῷ ἢ τῆς Πηνελόπης θεράπαινα ὑβρίζουσα τὸν εἰς ἴθακην ἐλθόντα ὡς ξένον, ἀγνωστον ἔτι, Ὀδυσσεά, πέμπει νὰ κοιμηθῆ *χαλκήιον ἐς δόμον ἢ ἐν πον ἐς λέσχην*. Ἐνταῦθα ὁ Εὐστάθιος παρατηρεῖ ὅτι, ὁ μὲν χαλκήσιος δόμος δηλοῖ χαλκῶν ἐργαστήριον, ὅπου εἰσιόντες ἀκαλύτως πτωχοὶ ἐκοιμῶντο παρὰ τῷ πυρὶ, ὃ δὴ καὶ ἐν τοῖς βραβανείοις ἐγένετο, καθ' ἃ δηλοῖ καὶ ὁ κωμικός· ἢ δὲ λέσχη ἦν δημόσιον ἀθύρωτον οἶκημα, ἐνθα οἱ ἐπαῖται συναγόμενοι ὡς λέχος τὸ αὐτὸ εἶχον, καὶ ἐλέσχαινον δὲ, ὃ ἐστὶν ὠμίλου, τὰ δοκοῦντα δηλαδὴ αὐτοῖς. Μήμνηται δὲ τούτων καὶ Ἡσίοδος (39) ἐν τῷ, « πᾶρ δ' ἴθι χαλκῆιον θῶκον καὶ ἐπ' ἀλέα λέσχην, » ἢ καὶ παρὰ τὸ λέχος λέγεται καὶ παρὰ τὸ λεσχαίνειν, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ἀδολεσχεῖν καὶ ὁ ἀδόλεσχος (40).

(36) Ἐν τῷ περὶ ἀγιδόσι. λόγῳ §. 285 καὶ ἐν τῷ ἀρεοπαγικῷ § 43 --50, ἐνθα διαγράφει τὸν βίον τῶν ἀρχαιοτέρων Ἀθηναίων καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ.

(37) Λυσίας κατὰ Πανκλέωνος § 3.

(37) Ἀδ-όθι §. 6.

(38) Σ. 327.

(39) Ἐν ἔργοις 493.

(40) Πρβ. Ἡσύχιον· λέσχη· ὁμιλία καὶ φιλικία καὶ ὁ δημόσιος τόπος, ἐν ᾧ διετίθοντο οἱ πτωχοὶ καὶ διελέγοντο ἀλλήλοις. Σημαίνει δὲ καὶ τὰ κοινὰ δαιτητήρια καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς λόγους· καὶ τοὺς ἀλλεσινοὺς τόπους λέσχας καλοῦσι.

Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι αἱ λέσχαι ἦσαν τόποι κοῖνοι τῶν πόλεων, εἰς οὓς συνερχόμενοι οἱ θέλοντες, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπαῖται ἀπὸ τῶν ὀμῆρου χρόνων, εὑρίσκον καταφύγιον ἐν καιρῷ χειμῶνος διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς προσηλίους ἢ ἐστεγασμένας, καὶ προεφυλάσσοντο ἀπὸ τοῦ ψύχους. Ἐν αὐταῖς διατρίβοντες συνδιελέγοντο, ἔθεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ τὸ τοῦ ἐφόρου ἢ προστάτου αὐτῶν Ἀπόλλωνος, ὅστις διὰ τοῦτο Λεσχηνόριος ἐκαλεῖτο (41).

Τοιαῦτα δὲ καθιδρύματα εἶχον πολλὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἢ μᾶλλον πᾶσαι, διότι ὁ Παυσανίας (42) βεβαιῶς ὅτι *λέσχαι ὑπῆρχον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα*, βεβαιῶς ὅμως αἱ πολυπληθέστεραι καὶ ἐμπορικώτεραι, εἰς ἃς τὸ συρρέον πλῆθος τῶν ξένων ἦτο μεῖζον. Ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὸν αὐτὸν Παυσανίαν (43) ἦσαν δύο, ἡ μὲν καλουμένη ποικίλη, ἴσως ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ γραφῶν, ὡς καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ ποικίλη στοὰ καὶ ἡ ἐν Δελφοῖς, ἣν ἀνέθηκαν οἱ Κνίδιοι, ἔγραψε δὲ ὁ Πολύγνωτος κατὰ Παυσανίαν (44), ὅστις προσθετεῖ, ὅτι, ἐν αὐτῇ συνιόντες τὸ ἀρχαῖον τὰ τε σπουδαιότερα διελέγοντο καὶ ὀπίσα μυθῶδη. » Ἡ δὲ ἕτέρα ἐλέγετο τῶν Κροτωνῶν λέσχη (45), ἐν ἣ καθήμενοι οἱ τῶν φυλετῶν πρεσβύτεροι ἐξήταζον πᾶν νεογέννητον, καὶ εἰ μὲν ἦτο εὐπαγῆς καὶ ῥωμαλέον, ἐκέλευον τοὺς γονεῖς τρέφειν, εἰ δὲ ἀγενὲς καὶ ἀμορφον ἢ πέριπτον εἰς τοὺς λεγομένους ἀποθέτας (46). Ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχον πιθανῶς καὶ ἄλλαι πολλαὶ λέσχαι ἐν Σπάρτῃ, διότι ὁ Πλούταρχος (47) λέγει ὅτι ἐν αὐταῖς διετίθοντο οἱ Σπυρτιᾶται τὸν ἅπαντα χρόνον· ὁ δὲ Ἀθηναῖος (48), ὅτι ἐν αὐταῖς ἐδειπνοῦν ὡς περ καὶ οἱ Βοιωτοὶ, παρ' οἷς αἱ λέσχαι ἦσαν κοινὰ δεῖπνητήρια, καθ' ἃ καὶ ὁ μέγας Ἐτυμολόγος (49) ἐπιμαρτυρεῖ.

(41) Σουΐδας ἐν λ. λέσχη. τὸ παλαιὸν αἱ καθέδραι καὶ οἱ τόποι, ἐν αἷς εἰώθησαν ἀθροίζομενοι, φιλοσοφεῖν λέσχαι ἐκαλοῦντο. Ἐντεῦθεν καὶ λόγοι ἢ ποιήματα ἐκαλοῦντο λέσχαι, ὡς τὰ Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικῆ. Πρβ. Ἀρποκρατίωνα ἐν λ. λέσχαι.

(42) Ἐν 10, 25, 1.

(43) 3, 15, 6.

(44) 10, 25, 1.

(45) Ὁ αὐτὸς 3, 14, 2.

(46) Πλούταρχος ἐν βίῳ Λυκ. κφ. 16. 24 καὶ 25.

(47) Ἀὐτόθι 24.

(48) Ἐν σελ. 138.

(49) Ἐν λέξει λέσχη, παρὰ β. καὶ Ἡσύχιον ἀνωτέρω (ἐν σμ. 34.)

Ἐν Ἀθήναις δὲ ἦσαν ἔτι πλείονες λέσχει, διότι καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συνεχόμενων ξένων ἦτο μείζον διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν μεγάλην κοινωσίαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ τὸ κάλλος τῆς πόλεως καὶ τὰς πολλὰς ἑορτάς καὶ πανηγύρεις τὰς ἐν αὐτῇ τελουμένας, αἵτινες ἐκάλουν πανταχόθεν μέγα πλῆθος θεατῶν. Ἔτι δὲ καὶ διότι οἱ Ἀθηναῖοι φύσει ἔρρεπον πρὸς τὸ συγκοινωνεῖν καὶ συνδιαλέγεσθαι ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, δι' ἣν ἰδιότητα καὶ φιλόλογοι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων λέγονται (50). Ἐντεῦθεν οὐ μόνον πᾶσα φυλὴ εἶχε πιθανῶς ἰδίαν λέσχην, εἰς ἣν συνήχοντο οἱ φυλῆται πάντες, ἀλλὰ καὶ πᾶν γένος, διότι κατὰ τὸν Πρόκλον (51) ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις 360 λέσχει ὅσα καὶ γένη. Κατὰ τινα δὲ ἐπιγραφὴν (52) φαίνεται ὅτι καὶ ἕκαστος τῶν τῆς Ἀττικῆς δήμων εἶχεν ἰδίαν λέσχην ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ περιοχῇ ἢ πόλει.

Ἄλλοι ἔτι τόποι διατριβῆς τοῦ πλήθους μάλιστα ἦσαν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρήθη, τὰ διάφορα ἐν τῇ ἀγορᾷ καπηλεῖα, ἐν οἷς ἐπωλοῦντο διάφορα τῆς τέχνης ἔργα καὶ τῆς φύσεως προϊόντα, ἅπερ οἱ κάπηλοι, λαμβάνοντες παρὰ τῶν αὐτουργῶν, οἵτινες καὶ αὐτοπωλῆται λέγονται, ἐπώλουν κερδαίνοντες τοῖς πολίταις ἢ καὶ ἄλλοις πάλιν καπήλοις, τοῖς διὰ τὸ μεταπωλεῖν τὰ ἀγοραθέντα παλιγκαπήλοις καλούμενοις (53). Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀχρεϊέστεροι τῶν πολιτῶν καὶ οἱ μὴ δυνάμενοι ἄλλο τι ἔργον πράττειν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν (54). Ἀπὸ τῶν ἐμπορευμάτων δὲ διαστέλλον-

ται ὄπλων κάπηλοι, προβατοκάπηλοι, βιβλιοκάπηλοι, ἀνδραποδοκάπηλοι οἱ καὶ σωματέμποροι καὶ μεταβολεῖς ἀνδραπόδων καλούμενοι (55). Ἰδίως δὲ καὶ κατ' ἐξοχὴν κάπηλοι ἐλέγοντο οἱ τὸν οἶνον πωλοῦντες (56), οἵτινες διότι συνήθως ἤθελον δι' ἀπάτης καὶ ψεύδους ἐν τοῖς μέτροις καὶ σταθμοῖς νὰ κερδαίνωσι πλείω, ἀεὶποτε δυσφημοῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων (57), ὅπως καὶ πάντες ἐν γένει οἱ μεταπωλοῦντες ἐν τῇ ἀγορᾷ ὅποιαδήποτε ἄλλα πράγματα, τρόφιμα καὶ μὴ, ἐξονειδίζονται καὶ καταφρονοῦνται ὡς πονηροὶ καὶ βάνουσοι (58). Ἔτι μᾶλλον δὲ ἂν οἱ τὸ τοιοῦτον μικροεμπόριον μετερχόμενοι ἦσαν γυναῖκες, διότι αὐταὶ ἐν τῷ μεγάλῳ περιορισμῷ τοῦ γυναικείου φύλου παρα τοῖς Ἰωσι καὶ Ἀθηναίοις δὲν ἦσαν ἄλλαι ἢ δημόσιαι καὶ ἐταῖραι, αἵτινες σὺν τοῖς ἐμπορευμασιν ἐπώλουν καὶ ἑαυτὰς τοῖς βουλομένοις (59). Τοιαῦται δὲ γυναῖκες ἐπώλουν συνήθως ἐν Ἀθήναις ἄλλα τε καὶ ἰδίως στεφάνους καὶ ἄρτους, ἰσχάδας, λάχανα καὶ ἐργόχειρα γυναικεῖα διάφορα ἐν ἰδίᾳ ἀγορᾷ ἢ μᾶλλον ἐν τινὶ τῆς ἀγορᾶς χώρῳ, ὅστις γυναικεῖα ἀγορὰ ἐκαλεῖτο, διότι μόνον γυναῖκες ἦσαν αἱ ἐν αὐτῷ πωλοῦσαι (60).

Διὰ τὴν δυσφημίαν δὲ ταύτην τῶν καπήλων ἐκατέρου γένους ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἑλλάδι, τοιοῦτοι ἦσαν συνήθως ξένοι, μέτοικοι, ἀπελευθεροὶ ἢ καὶ δούλοι ἐμπορευόμενοι πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἰδίων δεσποτῶν, ἢ καὶ πολῖται πένητες καὶ ἀγενεῖς. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Τραπεζίται, ὧν τὸ ἔργον ἦτο ὅπως οὖν ἐντιμον, ἦσαν ἐν Ἀθήναις, μέτοικοι· οὐχ ἦττον ὅμως δυσφημοῦνται οἱ μικροτραπεζῖται καὶ τοκισταί,

(50) Πλάτων ἐν Νομ. 1, 641. Τὴν πόλιν (Ἀθήνας) ἅπαντες ἡμῶν Ἕλληνας ὑπολαμβάνουσιν ὡς φιλόλογοι· τέ ἐστι καὶ πολυλόγοι, Λακεδαιμόνα δὲ καὶ Κρήτην τὴν μὲν βραχυλόγον, τὴν δὲ πολύνοιαν μᾶλλον ἢ πολυλογίαν ἀσκοῦσαν. πρὸς Ἀριστοτ. ἐν ῥητορ. 2, 23, 11. Λακεδαιμόνιοι Χίλωνα τῶν γερόντων ἐποίησαν ἥκιστα φιλόλογοι ὄντες.

(51) Ἐν τοῖς σχολίοις εἰς Ἡσιόδου ἔργα, στιχ. 493.

(52) Ἐν τῇ τοῦ Βοικηίου συλλογῇ τῶν ἑλλ. ἐπιγραφῶν τόμ. Α' σ. 133.

(53) Πολυδ. ἐν τῷ ὀνομαστικῷ 7, 42 Ἀριστοφ. ἐν Πλούτῳ 1156.

(54) Πλάτων ἐν πολιτ. 2, 371. Ἄν οὖν κομίσας ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγορὰν τι ὧν ποιεῖ ἢ τις ἄλλος τῶν δημιουργῶν μὴ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἦκη τοῖς δεομένοις τὰ παρ' αὐτοῦ ἀλλάξασθαι, ἀργήσει τῆς αὐτοῦ δημιουργίας καθήμενος ἐν ἀγορᾷ; Οὐδαμῶς ἢ δ' ὅς' ἄλλ' εἰσὶν οἱ τοῦτο δρᾶντες ἐκτουδῶς ἐπὶ τὴν διακομίαν ταῦτοισι ταύτην, ἐν μὲν ταῖς ὀρθῶς οἰκουμέναις πόλεσι σχεδὸν τι οἱ ἀσθενέστατοι

τὰ σώματα καὶ ἀχρεῖοι ἄλλο ἔργον πράττειν αὐτοῦ γὰρ δεῖ μένοντας αὐτοῦς περὶ τὴν ἀγορὰν τὰ μὲν ἀντ' ἀργυρίου ἀλλάξασθαι, τοῖς τι δεομένοις ἀποδοῦσθαι· τοῖς δὲ ἀντὶ αὐτῷ ἀργυρίου διαλλάττειν, ὅσοι τι δέονται πριάσθαι. Αὕτη ἄρα, ἦν δ' ἐγὼ, ἡ χρεῖα καπήλων ἡμῖν γένεσιν ἐμποεῖ τῇ πόλει· ἢ οὐ καπήλου· καλοῦμεν τοὺς πρὸς τὴν ὠνὴν καὶ πρᾶσιν διακονοῦντας ἰδρυμένους ἐν ἀγορᾷ, τοὺς δὲ πλάνητας ἐπὶ τὰς πόλεις ἐμπόρους; Πάνυ μὲν οὖν.

(55) Ἀριστοφ. Εἰρ. 1210. Πλούταρχ. Περικλ. 24 Λουκ. πρὸς ἀπαίδευτ. 24.

(56) Πλάτων Γοργ. 518. Πολυδ. 7, 493.

(57) Πλάτων ἐν Νομ. σελ. 948. Πάντα τὰ περὶ τὴν καπηλείαν καὶ ἐμπορίαν καὶ πανδοκίαν γένητα διαβέβληνται καὶ ἐν αἰσχροῖς γέγονεν ὄνειδισιν.

(58) Ἀριστοφ. Ἰππ. 181.

(59) Ὀμηρ. πηληρὸς κἀξ ἀγορᾶς εἴ καὶ θρασύ· (60) Ἀριστοφ. ἐν λ. πυλῶν.

(60) Θεόφραστος χαρακτ. 2. Πολυδ. 40, 18.

οὐ καλούμενοι ἀργυροκάπηλοι, τοκογλύφοι καὶ ὀβολοστάται (61).

Τούναντιον ἐντιμον ἦτο ἐν ἀρχαιοτέροις μάλιστα χρόνοις τὸ κυρίως ἐμπόριον, ἦτοι τὸ μεταφέρειν ἀπὸ πόλεως καὶ χώρας εἰς χώραν καὶ πόλιν ἐμπορεύματα καὶ πωλεῖν τὰυτὰ τοῖς κατήλοις καὶ μεταπράττειν κέρδους χάριν. Ἐπειδὴ ὁ Πλούταρχος (62) μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Σόλων ἐμπορίας χάριν ἀπεδήμησεν εἰς Ἀσίαν, ὅπως καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ὀνομαστοὶ ἄνδρες, οἷον Ὀθλῆς, Πλάτων διότι « τὸτε, προσθέτει, ἴσχυεν ἔτι τὸ τοῦ Ησίοδου (63) ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, οὐδὲ τέχνης διαφορὰν εἶχεν, ἐμπορία δὲ καὶ δόξαν εἶχεν οἰκειομένη τῷ βαρβαρικῷ καὶ προξενούσῃ φιλίας βασιλέων, καὶ πραγμάτων ἐμπείρους ποιοῦσα πολλῶν. » Ἡ ἐμπορία καὶ ναυτιλία, ἥτις ἀπὸ τῶν Ησίοδου χρόνων ἦτο ἤδη ἐντιμον ἔργον, ὡς περὶ καὶ ἡ γεωργία, φαίνεται ὅτι πλείστην ἐπίδοσιν ἔλαβον ὕστερον καὶ ἐγένοντο ἀφορμὴ τῶν πολλῶν ἀποικιῶν, ἃς οἱ Ἕλληνες ἐπεμψαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ τούτου εἰς ἀπάσας τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου τὰς ἀκτὰς, συνάμα δὲ καὶ τοῦ πλοῦτος, ὅστις ἀνέδειξε πολλοὺς ἰσχυροὺς εἰς ἄλλας τε πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς Ἀθήνας ἐπὶ Σόλωνος, οἵτινες διὰ τοῦ πλοῦτος αὐτῶν ὑποχείριους ἑαυτοῖς κατέστησαν τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπόρους τῶν πολιτῶν. Τούτου ἕνεκεν οὐ μόνον ὁ Σόλων τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι νομοθέται πολλῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποικιῶν ἠναγκάστησαν νὰ μεταβάλλωσι τὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν πολιτεύμα, οὗτινος βῆσις ἦτο ἡ τοῦ γένους ἀρετὴ καὶ ἡ ἀρχαία εὐγένεια (64), εἰς ὀλιγαρχικὸν καὶ τιμοκρατικὸν, λαμβάνοντες κανόνα τῶν δικαίων τῶν πολιτῶν τὸ ποσὸν τῆς τούτων οὐσίας (65).

Ἄλλως μένει δυσεξήγητος ἡ ἐμφάνισις πλοῦσιων ἐν Ἑλλάδι, ἥς σύντροφος εἶναι ἀεὶποτε ἡ πενία κατ' Ἡρόδοτον (66)· διότι ἀδύνατον ἦτο ἡ ἑλληνικὴ γῆ διὰ τῆς γεωργίας μόνης καὶ τῆς κτηνοτροφίας, ἅτινα ἦσαν καὶ ἔτι εἰσὶ τὰ κύρια ἔργα τῶν ἡπειρωτικῶν κατοικῶν αὐτῆς, ἢ ἀναδείξῃ πλουσίους, οἷους λέγει τοὺς ἀρχαιοτέρους Ἀθηναίους ὁ Ἰσοκράτης (67) ἐν τῷ Ἀρσποαγιτικῷ, οἵτινες παρεῖχον χορήματα ἐπὶ τόκῳ τοῖς τε γεωργοῖς καὶ ἐμπόροις καὶ ναυτιλλομένοις. Ὅτι δὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἦτο ἡ πρώτη τοῦ πλοῦτος τοῦ τῆς Ἑλλάδος πηγὴ, γίνεται καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, διότι πλοῦσιοί εἰσι κατ' ἐξοχὴν οἱ κάτοικοι τῶν ἐν παραλίαις καὶ νήσοις πόλεων, οἷον Κορίνθου, Μεγάρων, Ἀθηνῶν, Χαλκίδος, Σάμου καὶ ἄλλων τοιούτων. Ἐνταῦθα πρὸ πάντων ἐπὶ Σόλωνος καὶ Θεόγνιδος καὶ Φωκυλίδου ἀναφαίνονται πλούσιοι πολλοὶ καὶ ἰσχυροί. Ἐνταῦθα ὁ πλοῦτος τιμᾶται πλεον τῆς ἀρχαίας εὐγενείας, ὡς τὰ ποιήματα τούτων μαρτυροῦσιν (68), ἐν ᾧ ἐν τοῖς ὀμηρικοῖς χρόνοις ἄλλα εἰσὶν, ἃ τιμῶσιν οἱ τότε ἦρας καὶ πρὸς ἃ σπείδουσιν. Ὁ Ησίοδος τούναντιον, οὗτινος τὸ ἔπος ἔργα καὶ ἡμέραι δεικνύει τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τοῖς συγχρόνοις αὐτοῦ φρόνημα καὶ τὴν ῥοπὴν πρὸς τὴν διὰ τῆς ἐργασίας ἀπόκτησιν πλοῦτος καὶ τῶν τοῦ βίου ἀναγκαίων, ἀποφαίνεται (69) ἤδη ὅτι

Χρήματα ψυχὴ πέλειαι δειλοῖσι βροτοῖσι.

Σύμφωνα δὲ τούτοις ἐξέφρασεν ὕστερον ὁ ἀργεῖος Ἀριστοτέλης· τὸ ἐξ ἴσου ἀξιοσημείωτον ἐκείνο φητὸν, ὅπερ διέσωσεν ὁ Πίνδαρος (70).

Χρήματα, χρήματα ἄνθρωπος, πενυχρὸς δ' οὐδεὶς πέλει ἑσθλός· οὐδὲ τίμιος.

(Ἐπεται ἡ συνέχεια.)

(61) Wachsmuth ἐν ἑλλ. ἀρχαιολ. τόμ. Β'. σελ. 58.

(62) Ἐν βίῳ Σόλωνος κρ. 2.

(63) Ἐν ἔργοις καὶ ἡμέραις, στίχ. 341.

(64) Ἡ ἐξισθένησις τῆς παλαιᾶς ἀριστοκρατίας, ἥτις ἀνῆκε τὸ γένος τῆς εἰς θεοῦς καὶ ἥρωας, καὶ ἡ ἐμφάνισις νέας προκαλεῖ καὶ τοῦ ὄρισμοῦ αὐτῆς τὴν μεταβολὴν· διότι ὁ Ἀριστοτέλης ἐν μὲν ρητορικῇ (2, 15) λέγει ὅτι « εὐγένεια ἐντιμότης τις προγόνων ἐστίν » καὶ ἐν πολιτικῷ (3, 7, 7) « εὐγένεια ἀρετὴ γένους. » Ὁ αὐτὸς ὁμοίως πάλιν ἐν πολιτικῷ (5, 1, 3) « Εὐγενεῖς εἶναι δοκοῦσι, λέγει, οἳς ὑπάρχει προγόνων ἀρετὴ καὶ πλοῦτος » καὶ ἀλλοῦ (3, 6, 3) « Εὐγένεια ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετῆ. »

(65) Ἀριστοτέλης (αὐτόθι 4, 5, 4) τῆς μὲν ἀριστοκρα-

τικῆς βρον λέγει τὴν ἀρετὴν, τῆς δὲ ὀλιγαρχίας τον πλοῦτον, καὶ τοῦ δήμου τὴν ἐλευθερίαν.

(66) Ἐν βίβλ. 7, 102, πρὸς 4. 433.

(67) §. 62.

(68) Σόλων παρὰ Πλούταρχον ἐν βίῳ αὐτοῦ κρ. 2 καὶ 3 Θεόγν. ἐν στίχ. 819· καὶ ἀλλοῦ. Πᾶς τις πλοῦσιον ἀνδρα τίσει, ἀτίει δὲ πενυχρὸν. Φωκυλῆς παρὰ Πλάτων ἐν πολιτ. 3, 407. Δειζήτειν βιοτήν, ἀρετήν, ὁ ὅταν ἡ βίος ἦται.

(69) Ἐν ἔργοις 686.

(70) Σχολ. Πινδαρου ἐν Πυθ. 2, 9 καὶ Ζηνοβίου παρ. ο. μ. 4, 43.